

**БЪЛГАРСКА
НАРОДНА БАНКА**

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ИЗИСКВАНИЯ ОТНОСНО ОТЧИТАНЕТО НА ЛИХВЕНИТЕ
ПРОЦЕНТИ, ГОДИШНИЯ ПРОЦЕНТ НА РАЗХОДИТЕ,
НОВИЯ БИЗНЕС И ИНСТРУМЕНТАЛНИТЕ КАТЕГОРИИ**

1 февруари 2021 г.

I. Методи за изчисляване на лихвените проценти

1. **Годишният договорен лихвен процент AAR (Annualized Agreed Rate)** се изчислява чрез формулата:

$$AAR = \left(1 + \frac{r}{n}\right)^n - 1,$$

където

r — годишен лихвен процент, договорен между отчетната единица и клиента по депозит или кредит;

n — броят на периодите на капитализация на лихвата по депозит и периодите на погасяване на кредит за една година.

2. **Изчисляването на тясно дефинирания ефективен лихвен процент NDER (Narrowly defined effective rate)** се извършва чрез формулата:

$$A = \sum_{n=1}^N \frac{CF_n}{\left(1 + NDER\right)^{\frac{D_n}{T}}} = \sum_{n=1}^N \left(CF_n * \left(1 + NDER\right)^{-\frac{D_n}{T}} \right),$$

където

CF_n — n -тия паричен поток от гледна точка на клиента в случай на депозити и от гледна точка на кредитната институция в случай на кредити;

N — брой на паричните потоци, свързани с финансовия инструмент;

A — първоначално договорената сума или салдото по финансовия инструмент;

D_n — времето на възникване на n -тия паричен поток, определен в брой дни, от деня, следващ този на възникване на първия паричен поток;

T — брой дни в годината.

3. Изчисляването на годишния процент на разходите APRC (Annual percentage rate of charge) се извършва чрез формулата:

$$\sum_{K=1}^{K=m} \frac{A_K}{(1 + APRC)^{t_K}} = \sum_{K'=1}^{K'=m'} \frac{A'_{K'}}{(1 + APRC)^{t_{K'}}},$$

където:

K — поредният номер на предоставяна по кредит сума;

K' — поредният номер на погасителна вноска или плащане на разходи;

A_K — размерът на предоставяната по кредит сума № K ;

$A'_{K'}$ — размерът на погасителната вноска или плащането на разходи № K' ;

Σ — математически знак за сума;

m — поредният номер на последната предоставена по кредит сума;

m' — поредният номер на последната погасителна вноска или плащане на разходи;

t_K — интервалът, изразен в години и части от година, между датата на предоставяната по кредит сума № 1 и датите на следващите предоставяни по кредита суми № 2 до m ;

$t_{K'}$ — интервалът, изразен в години и части от година, между датата на предоставяната по кредит сума № 1 и датите на погасителни плащания или плащания на разходи № 1 до m' ;

$APRC$ — годишният процент на разходите по кредит, който може да се изчисли (напр. по алгебричен път чрез последователни приближения или чрез компютърна програма), когато другите параметри в уравнението са известни въз основа на договора за кредит или по друг начин.

4. Лихвените проценти се претеглят чрез следната формула:

$$I = \frac{\sum_{i=1}^n IR_i * V_i}{\sum_{i=1}^n V_i},$$

I – среднопретеглен ефективен годишен лихвен процент;

V_i – салдо в края на периода /обем за периода по нов бизнес;

IR_i – AAR/NDER или APRC за i -то салдо/ i -ия обем по нов бизнес.

II. Особенности при изчисляването на лихвените проценти

1. Платените от страните суми по сделката по различно време не е задължително да са равни и не е задължително да се заплащат на равни интервали.
2. Ако кредитът се отпуска на траншове, за начална дата се счита датата на първия договорен транш по кредита ($K=1$).
3. При изчисляването на лихвените проценти се прави допускане, че договорът е действащ за целия срок съгласно условията, заложиени в него.
4. Лихвените проценти и обемите по нов бизнес се отразяват в лихвената статистика към момента на сключване на договора.

III. Особенности при изчисляването на годишния процент на разходите

1. При изчисляването на APRC следва да се включат:
 - всички такси, комисиони и други разходи, които се плащат от клиента по сделка свързана с придобиване на стоки или услуги, в резултат на това, че тя се реализира с кредит, независимо дали са платени на каса или от сметка. Включват се и тези разходи направени преди сключването на договора за кредит, ако заплащането им е условие за отпускането на кредита.

2. При изчисляването на *APRC* следва да се изключат разходите, които се заплащат от клиента:

- разходи, които потребителят следва да заплати за неизпълнение на своите задължения по договора за кредит;
- разходите, различни от покупната цена на стоката или услугата, които потребителят заплаща при покупката на стока или услуга независимо от това, дали покупката се извършва в брой или чрез предоставяне на кредит;
- разходите за поддържане на сметка във връзка с договора за потребителски кредит, разходите за използване на платежен инструмент, позволяващ извършването на плащания, свързани с усвояването или погасяването на кредита, както и други разходи, свързани с извършването на плащанията, ако откриването на сметката не е задължително и разходите, свързани със сметката, са посочени ясно и отделно в договора за кредит или в друг договор, сключен с потребителя;
- разходите, свързани с обезпечения;
- разходите за застраховка, освен тези, които се изискват като задължително условие от страна на кредитора за отпускане на кредита.

3. *APRC* по предоговорени кредити

В случай на предоговаряне на *кредит за потребление* или *жилищен кредит* при изчисляването на *APRC* следва да се вземат предвид всички минали и бъдещи парични потоци, включително вече платените такси. Ако е предоговорен срокът на кредита, то *APRC* следва да се изчисли съобразно новия първоначален матуритет.

IV. Особености при изчисляването на лихвените проценти в случаи на фиксиран и променлив лихвен процент

1. Всички кредити, по които лихвеният процент е *променлив* (тоест обвързан с индекс, чиято стойност се променя във времето, или размерът на лихвения процент не е предварително известен или е резултат на автоматични корекции от страна на отчетната единица), се отнасят в разпределението с най-кратък период на първоначално фиксиране, който при сектор *Нефинансови предприятия* е до 3 месеца (вкл. кредити с променлив лихвен процент), а при сектор *Домакинства и НТООД* – до 1 година (вкл. кредити с променлив лихвен процент).

2. Лихвеният процент се счита за *фиксиран*, когато в началото на договора или след предоговаряне на кредита е определен като:
 - точно ниво (например 10%);
 - стойност на индекс към даден момент от време (например EURIBOR плюс 2%, като в договора за кредит се посочва точна стойност на EURIBOR или точна дата, за която стойността му е известна);
 - различни по размер стойности през отделни периоди от матуритета на кредит, но които са предварително известни и посочени в договора за кредит (например 4-годишен кредит, по който лихвеният процент през първата година е определен на 5%; през втората година – 7%, третата година - 9%, и през четвъртата година – 13%).
3. Когато лихвеният процент е фиксиран, но с различни по размер стойности през различните периоди от матуритета на депозит или кредит и те са заложиени в първоначалния договор, то при изчисляването на ефективния лихвен процент по нов бизнес следва да се включат всички стойности на лихвения процент, а в лихвената статистика по салда да се отчете лихвения процент, действащ за всеки период.
4. Когато лихвеният процент е фиксиран за първоначален период от матуритета на кредит, но със стойност, отразяваща пазарните условия и в следствие – променлив, то при изчисляването на ефективния лихвен процент по нов бизнес трябва да се включи единствено стойността на лихвения процент за периода на първоначално фиксиране. В лихвената статистика по салда се отразява текущо начисляваният лихвен процент.
5. Когато лихвеният процент е фиксиран за първоначален период от матуритета на кредит, но със стойност под пазарните условия и в следствие – променлив, то при изчисляването на ефективния лихвен процент по нов бизнес трябва да се включи както лихвения процент за периода на първоначално фиксиране, така и този, договорен след него. Стойността на променливия лихвен процент трябва да се вземе към датата на сключване на договора за кредит. В лихвената статистика по салда се отразява текущо начисляваният лихвен процент.
6. Когато лихвеният процент по депозит или кредит е изцяло променлив, то в лихвената статистика по нов бизнес се отчита стойността му към датата на сключване на договора. В лихвената статистика по салда се отразява текущо начисляваният лихвен процент.
7. Когато по депозит или кредит е договорена долна или горна граница на изменение на стойността на променлив лихвен процент в сила за целия период на инструмента, то при

изчисляването на ефективния лихвен процент по нов бизнес трябва да се вземе предвид следното:

- при договорена долна граница се взема по-голямата от двете стойности - текущата стойност на променливия лихвен процент към момента на сключване на договора или долната граница и се приема за постоянна за целия период на кредита;
- при договорена горна граница се взема по-малката от двете стойности - текущата стойност на променливия лихвен процент към момента на сключване на договора или горната граница и се приема за постоянна за целия период на кредита.

8. Лихвените проценти по депозити и кредити, които са фиксирани, но с различни по размер стойности за различните периоди от срока на инструмента и те са заложи в първоначалния договор, могат да се изчислят освен с формулата за *NDER* и с помощта на средна геометрична $\sqrt[n]{(1+r_1)(1+r_2)\dots(1+r_n)} - 1$, където *r* са номиналните лихвени проценти, а 1...*n* са периодите, през които те действат.

V. Особенности при отчитането на новия бизнес

Обхватът на новия бизнес е съгласно §1, т.19 от Допълнителните разпоредби към Наредбата. При отчитането на новия бизнес следва да се имат предвид и следните специфични случаи:

Нов бизнес е:

1. Довнасяне на сума по депозит, преди падежа му при същите или различни срокове и условия, когато възможността за довносяне не е предвидена в първоначалния договор, тъй като е необходимо предварителното съгласие на клиента и отчетната единица. В тези случаи за нов бизнес се счита целият обем на депозита;
2. Трансформиране на овърдрафт в кредит за потребление или друг вид кредит, тъй като се изисква сключване на нов договор или допълнително споразумение към съществуващия между клиента и отчетната единица;
3. Промяната от фиксиран към променлив лихвен процент (и обратно), ако възможността за тази промяна не е заложена в първоначалния договор;
4. Встъпването в дълг, което се извършва с активното участие на новия длъжник и се променят условията на първоначалния договор за кредит;

5. Под активно участие на клиента следва да се разбира информирането на отчетната единица от страна на клиента, че той желае да поднови договора при същите срокове и/или условия, или да го продължи и/или да приеме промени предложени от нея. Начинът на информирането зависи от практиката на отчетната единица (писмено уведомление, уведомление по телефона, по електронна поща, чрез SMS, уведомление в офиса на банката, интернет банкиране и др.).

Не е нов бизнес:

1. Автоматичното подновяване на депозит от страна на отчетната единица след неговия падеж, без активно участие на клиента;
2. Промени в сроковете и/или условията по депозит, кредит или репо-сделка, ако възможността за това е заложена в съществуващия договор;
3. Довнасяне на суми преди падежа на депозит с или без промяна на сроковете, условията или лихвения процент, когато това е предвидено в съществуващия договор;
4. Промяна в лихвения процент, след изтичане на първоначалния период на фиксиране, при която автоматично се преминава от фиксиран към променлив лихвен процент (и обратно), когато тези възможности са заложени в първоначалния договор, както и измененията в променлив лихвен процент;
5. Възстановяване на плащания по кредит, който е класифициран като необслужван кредит и е изключен от обхвата на лихвената статистика. След възобновяване на плащанията по този кредит и отпадане на основанията за определянето му като необслужван, той отново се включва в обхвата на лихвената статистика по салда;
6. Промяната на валутата, в която се усвоява съществуващ кредит, и която се извършва автоматично на основание на предварително сключен договор или допълнително споразумение към първоначалния договор не се отчита в новия бизнес;
7. Покупката на кредит от страна на отчетната единица, когато за прехвърлянето на вземането не се изисква съгласието на кредитополучателя, тъй като в този случай не се отпускат нови средства и не се договарят нови условия по договора. Кредитът се включва единствено в обхвата на лихвената статистика по салда;
8. Промени във формата на договор, както и на условия от него като адрес за кореспонденция или обслужващ клон, които не оказват съществено значение на икономическите параметри на сделката.

VI. Особенности при отчитането на инструменталните категории

1. В обхвата на лихвената статистика попадат и депозити, по които отчетните единици не начисляват лихвени проценти. Такива депозити се включват в претеглянето с нулев лихвен процент.
2. Когато по депозити или *овърдрафт* се прилагат различни лихвени проценти в зависимост от размера на салдото (например до една определена сума /праг/ се прилага един лихвен процент, а за горницата над нея различен лихвен процент), при изчисляването на *AAR/NDER* се вземат предвид и двата лихвени процента.
3. *Репо-сделките*, по които са предоставени средства, се отчитат като част от *кредитите*, различни от *овърдрафт*, с матуритет до 1 година в съответните валутно и секторно разпределения.
4. *Репо-сделките* със сектор *Домакинства и НТООД* се отчитат в *други кредити*.
5. За целите на лихвената статистика се отчитат всички разрешени и неразрешени¹ *овърдрафти*, с изключение на тези, класифицирани като необслужвани и реструктурирани.
6. Когато цената на ресурса по кредит (включително *овърдрафт*) е единствено под формата на такса или отбив тя се включва при изчисляването на *AAR/NDER*.
7. Отношенията на отчетната единица по *кредитни карти*, които не са издадени от нея, не попадат в обхвата на лихвената статистика.
8. Усвояванията по кредитни линии и револвиращи кредити се отчитат като *овърдрафт* със съответния лихвен процент по тях, с изключение усвояванията, които имат договорен погасителен план, определен срок и цел на използване. Те се отчитат като *кредити*, различни от *овърдрафт*, и се включват в обхвата на лихвената статистика по нов бизнес и по салда в момента на усвояването им с размера на изтеглените и непогасени суми и съответстващите им лихвени проценти.
 - 8.1. При договарянето на кредитна линия обикновено се определя максималният размер, който може да бъде ползван от клиента, сметките и начините, по които тя може да бъде усвоена, но предварително не е известно кога и какви суми ще бъдат усвоени. Поради това сключването на договор за кредитна линия не се приема за нов бизнес.

¹ Неразрешен *овърдрафт* е превишението над размера на предварително уговорен между страните лимит.

8.2. За погасителен план се приема всеки график, съдържащ точно определени дати, на които кредитополучателят дължи погасяването на предварително договорени суми от главницата, както и еднократното издължаване на цялата главница на падежа на кредита. Намаляващи тавани на експозиция по кредитна линия или револвиращ кредит не представляват погасителен план, тъй като в този случай кредитополучателят може да прави погашения в различен размер и на различни интервали от време, без те да са предварително известни. В този смисъл не се приема за погасителен план и случаят, при който в договора е уговорена единствено крайната дата, до която задължението трябва да бъде погасено, и клиентът има право сам да определя размера на всяко погашение и момента, в който да го извърши.

8.3. Договарянето на преминаване към погасяване с погасителен план при настъпването на бъдещи несигурни условия не се приема за наличие на погасителен план, поради неизвестния предварително размер на задължението и възможността погасителният план да не влезе в сила.

8.4. Ако преминаването към погасителен план е обект на последващо договаряне между клиента и отчетната единица, при което се извършва преобразуване на задължението от един вид кредит в друг, то се приема за предоговаряне и съответно се отчита като нов бизнес.

9. Банковите гаранции се включват в обхвата на лихвената статистика по нов бизнес и по салда в момента на усвояването им и съответно на възникването на задължение на клиента към отчетната единица, произтичаща от това усвояване.

10. Вземанията и задълженията по подчинен срочен дълг попадат в обхвата на лихвената статистика по нов бизнес и по салда.

11. Секюритизирането/продажбата на кредит от страна на отчетната единица не се отчита за целите на лихвената статистика.

12. Кредит на траншове е кредит, който се усвоява на части с точно посочени в договора размери в/до предварително определени моменти във времето (t_1 , t_2 , t_3 и т.н.), вместо да бъде изтеглена еднократно цялата сума в момент t_0 . Лихвената статистика по нов бизнес обхваща общата сума на всички траншове и съответстващия ѝ среднопретеглен лихвен процент в момента t_0 . Реално изтеглените (усвоените) траншове се отчитат в лихвената статистика по салда. В случай, че съществуват условия, които клиентът трябва да изпълни, за да усвои нов

транш по договора, то всеки такъв транш следва да бъде включен в обхвата на лихвената статистика по нов бизнес и по салда в момента на усвояването му вместо в момента на сключване на споразумението.

13. *Депозити с договорен матуритет*, при които клиентът се задължава да внася предварително договорени суми на предварително определени периоди от време, се отчита като нов бизнес при договарянето си с общия размер на всички договорени вноски.

14. Депозит с два компонента: *депозит с договорен матуритет*, по който се договаря фиксиран лихвен процент и *деривативен инструмент* с доходност, която е обвързана с определен борсов индекс, двустранен обменен курс или с цената на ценни книжа, при условие, че той е с минимална гарантирана доходност от 0% се отчита в лихвената статистика по нов бизнес с обема и лихвения процент на двата компонента, т.е. фиксирания лихвен процент по депозита и гарантираната доходност за втория компонент. Депозит с два компонента, при който предварително не е договорена минимална гарантирана доходност по деривативен инструмент, така че клиентът направил депозита би могъл да понесе загуба по отношение на първоначално депозирания сума, не се включва в обхвата на лихвената статистика по нов бизнес.

VII. *Особености при отчитането на обезпечените кредити*

1. В обхвата на обезпечените кредити се включват тези, които са изцяло обезпечени, т.е. стойността на обезпечението (на сбора от обезпеченията) е по-висока или равна на общата сума на кредита. Кредитите с обезпечение/гаранция, чиято стойност е по-ниска от размера на кредита, не се включват в обезпечените кредити. Преценката дали кредитът е изцяло обезпечен се извършва от отчетната единица към момента на възникването на новия бизнес.

2. Нов кредит на клиент, който вече има няколко договорени кредити с отчетната единица, като предоставеното обезпечение се отнася общо за всички кредити (в т.ч. и за предоставените през предходни отчетни периоди) следва да се счита за напълно обезпечен, само ако сумата от стойността на новия кредит и на непогасените вземания по кредити е по-малка от свободната част на обезпечението.

3. Всяко усвояване по кредитна линия, отговарящо на условията за отчитането ѝ като кредит, различен от овърдрафт, се разглежда като отделен кредит, новият бизнес по който възниква при усвояването му. Поради това в случаите на кредитни линии съотношението между обезпечението и размера на кредита се преценява поотделно за всяко усвояване

(сравняват се обезпечението от една страна и сумата на съществуващите задължения, гарантирани с него, плюс новото усвояване), а не като цяло с общия размер на поетия от банката ангажимент.

4. В случаите, при които има времева разлика между датата на подписване на договора за жилищен кредит и датата на учредяване на ипотеката, когато на практика се отпускат и средствата, новият бизнес по обезпечени кредити следва да бъде отчетен към момента на сключване на договора за кредит с общовалидното допускане, че всички условия по договора ще бъдат изпълнени и договореното обезпечение ще бъде предоставено.

VIII. *Особености при отчитането на предоговорените кредити*

1. Обемът на новия бизнес по *предоговорени кредити* е равен на отпуснатата (както усвоена, така и неусвоена) и все още непогасена сума по кредита. В случай, че предоговарянето включва и увеличение на размера на кредита, превишението над първоначалния размер на кредита не се отчита като нов бизнес по *предоговорени кредити*.

2. Всички предоговаряния на съществуващи договори за кредити трябва да бъдат взети предвид, дори ако един и същи договор е предоговорен повече от един път през отчетния месец.

3. Разделянето на съществуващ кредит на отделни кредити се отчита като предоговаряне.

4. Встъпването в дълг, което се извършва с активното участие на новия длъжник и при което се променят условията на първоначалния договор за кредит се отчита, както в общия обем на новия бизнес, така и в новия бизнес по *предоговорени кредити*.

5. За предоговорените *кредити за потребление и жилищни кредити*, както и за *кредитите за рефинансиране* със същата цел на използване се изчислява и *APRC*.

IX. *Особености при отчитането на кредитите за рефинансиране*

1. За нов бизнес по *кредити за рефинансиране* се счита сключването на нов договор за кредит, който се отпуска с цел погасяване на съществуващо задължение или обединяването на няколко кредита (консолидиране). За нов бизнес се приема и сключването на допълнително споразумение за увеличение на размера на съществуващо задължение, когато средствата от него се използват целево за погасяване на други задължения.

2. Обемът по нов бизнес по *кредити за рефинансиране* е равен на сумата, която се отпуска с цел погасяване на съществуващи задължения. Ако сумата на предоставения кредит

надвишава погасяваните задължения, горницата се отчита в новия бизнес, но не и в новия бизнес по *кредити за рефинансиране*.

3. Обединяването (консолидиране) на няколко кредита с една и съща цел на използване, дадени на един клиент в един общ кредит се отчита като нов бизнес по *кредити за рефинансиране*, според целта на използване на обединените кредити. В случай на обединяване на няколко кредита с различна цел на използване, общият кредит се отчита като нов бизнес по *кредити за рефинансиране* според преобладаващата цел на използване на обединените кредити.

4. Кредитите, които се отпускат с цел погасяване на задължения към кредитори извън парично-финансовия сектор, не се отчитат като *кредити за рефинансиране*.